

**O‘ZBEKISTON SSR DA IJTIMOIIY TURMUSHNING
AHOLI SALOMATLIGIGA TA’SIRI****Najmiddinov Qodirjon Murodjon o‘g‘li,**
*Namangan Davlat universiteti**“Tarix” kafedrasida tayanch doktoranti***THE INFLUENCE OF SOCIAL LIFE ON THE
HEALTH OF THE POPULATION IN THE
UZBEKISTAN SSR****Najmiddinov Kadirjon Murodjon o‘g‘li,**
*Namangan State University**Basic doctoral student of the Department of History***ВЛИЯНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ НА
ЗДОРОВЬЕ НАСЕЛЕНИЯ УЗБЕКИСТАНСКОЙ
ССР****Наджмиддинов Кадиржон сын Муроджона,**
Наманганский государственный университет
Базовый докторант кафедры истории[najmiddinovqodirjon13@
gmail.com](mailto:najmiddinovqodirjon13@gmail.com)

Tel: +998 90 796 28 22

ORCID:0009-0003-6638-
4430

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston SSR aholisi mustabid qaramlik davrida qanday ahvolda yashaganligi, aholining daromadlari va xarajatlarining aholi sog‘lig‘iga bevosita ta’siri qiyosiy va tahliliy ravishda o‘rganilgan. Shuningdek, sanatoriyalar va kurortlar, aholi iste’mol madaniyati haqidagi masalalarning ham salomatlikdagi ahamiyatiga alohida e’tibor qaratilgan. Mazkur tadqiqot ishida aholining ijtimoiy turmushidagi kamchiliklarning aholi sog‘lig‘iga bo‘lgan ta’sirini ochib berishga harakat qilingan.

Kalit so‘zlar: sanatoriyalar, kurortlar, gripp, bronxial astma, pnevmoniya, buqoq, epidemiya.

Аннотация: В данной статье сравнительно и аналитически изучены условия жизни населения Узбекской ССР в период постоянной зависимости, прямое влияние доходов и расходов населения на здоровье населения. Также особое внимание уделено оздоровительному значению санаториев и курортов, вопросам потребительской культуры населения. В данной исследовательской работе предпринята попытка выявить влияние недостатков в социальной жизни населения на здоровье населения.

Ключевые слова: санатории, курорты, грипп, бронхиальная астма, пневмония, оспа, эпидемия.

Abstract: In this article, the conditions of the population of the Uzbek SSR during the period of permanent dependence, the direct impact of the income and expenses of the population on the health of the population are studied comparatively and analytically. Also, special attention is paid to the health importance of sanatoriums and spas, issues of consumer culture of the population. In this research work, an attempt was made to reveal the impact of the shortcomings in the social life of the population on the health of the population.

Key words: sanatoriums, spas, flu, bronchial asthma, pneumonia, smallpox, epidemic.

KIRISH. O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, insonni ulug‘lash va uning baxtli hayot kechirishi uchun kuchli davlat siyosati olib borilmoqda. Mamlakatimizdagi barcha qatlam vakillarini yuqori daromadli ish o‘rinlari, uy-joy va sifatli iste‘mol buyumlari bilan ta‘minlash insonning uzoq va sog‘lom hayot kechirishining asosiy shartlaridan hisoblanadi. Bir so‘z bilan aytganda, xalqimizga munosib hayot kechirishlari uchun chuqur islohotlar amalga oshirib kelinyapti. Lekin, O‘zbekiston SSR davrida aholining ijtimoiy turmushi ayanchli ahvolda edi. Ular yetarlicha maosh olib ishlamaganlar, uy-joy muammosi va oziq-ovqat bilan aholini ta‘minlash borasida ham jiddiy kamchiliklar bor edi. Inson sog‘lig‘ini saqlashda muayyan davlatdagi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, aholining yashash va madaniyat darajasining yuqori ekanligi ham muhim omillardan hisoblanadi. Mutaxassislarining fikricha, inson sog‘lig‘ining 49-53 foizi turmush sharoitlariga bog‘liq. Ijtimoiy turmush sharoitining nochorligi tufayli sil, teritanosil, shiqliq, ruhiy-asab kasalliklari kelib chiqadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA.

Xalqimizda “kambag‘allik bu – kasallik” degan dono naql bor. Xalq sog‘lig‘ini saqlash va aholini yuqori malakali tibbiy yordam va dori-darmon bilan bepul ta‘minlash SSSR ning asosiy qonuni – Konstitutsiyada mustahkamlab qo‘yilgan. Lekin, O‘zbekistonda meditsina ishi bepul bo‘lsa ham, sobiq ittifoq butun umri davomida aholi sog‘lig‘ini ta‘minlashda sifatli ishlarni amalga oshirolmadi.

O‘zbekiston hududida kimyoviy tarkibi har xil mineral suvlar, bahavo joylar mavjud. Hammasi bo‘lib 200 dan ziyod mineral bloklar suvi tekshirilgan (shulardan 61 tasining shifobaxshligi aniqlangan), 100 dan ortiq bahavo joylar, 30 dan ziyod tuz-balchiqli ko‘llar tekshirilgan (1983) [1].

Aholi salomatligini saqlashda sanatoriya va kurortlar faoliyati ham muhim hisoblanadi. Bu davrda O‘zbekiston hududida 60 dan ortiq mineral suv manbalari va xushmanzara joylar o‘rganilgan, bu joylarda sanatoriyalar va dam olish uylari tashkil etilgan. Vodil va Shohimardon (Farg‘ona viloyatida), Bo‘stonliq (Toshkent viloyati), Zomin (Samarqand viloyati), Boysun-Mingchuqur (Surxondaryo viloyati) va boshqalar shular jumlasidandir [2].

1958-yilda O‘zbekistonda Sovet Ittifoqidagi dastlabki tuberkuloz kasalliklarini mehnat

jarayonida davolovchi “Paxtaliko‘l” sanatoriysi tashkil etildi. Keyinchalik bunday sanatoriyalar respublikaning ko‘pgina viloyatlarida kolxozlarning faol ishtiroki bilan barpo etildi [3].

1967-yilda O‘zbekistonda 66 sanatoriya (shulardan 39 tasi bolalar uchun) va 15 ta dam olish uyi mavjud bo‘lib, bulardan 20 ta ixtisoslashgan sanatoriya Sog‘liqni saqlash ministrligiga qaragan. Bundan tashqari, respublikaning eng xushmanzara joylarida kasal bolalar uchun 39 ta sanatoriya ochilgan. Oltita balneologik shifoxona tashkil etilgan, ulardan ikkitasi (Chimyon va Qiziltepa) Farg‘ona oblastida, bittasi Toshkent yaqinida (“Toshminovodi” balneologik shifoxonasi) joylashgan. Samarqand viloyatida “Nagornaya” shifoxonasi qurilgan. Shunday shifoxonalar Surxondaryo (Jayronxona) va Andijon (Janubiy Olamushuk) viloyatlarida ham ishga tushirilgan. Chortoq kurorti eng mashhur balneologik kurortlardan edi. Ana shu kurortda tayanch va harakat organlari, periferik nerv sistemasi kasalliklari, teri kasalliklari, ayollar tanosil a‘zolari kasalliklari, shuningdek, hazm organlari kasalliklari davolanadi [4].

Bundan tashqari, O‘zbekiston SSR Sog‘liqni saqlash ministrligi qaramog‘ida Kislovodsk, Sochi va Yalta shaharlarida sanatoriyalar bo‘lgan [5]. Bu yerga har yili ko‘plab ishchi va xizmatchilar dam olish va sog‘liqlarini tiklash uchun yuborilgan.

O‘zbekistonda silni davolash uchun “Shohimardon”, “Ko‘li Qubbon”, “Moviy ko‘l” – Farg‘ona viloyatida va “Chimyon” (Toshkent viloyatida) kabi maxsus iqlim kurortlari ham barpo etilgan. Har yozda O‘zbekistonning barcha viloyatlarida pioneer lagerlari, bolalar maydonchalari va boshqalar tashkil etiladi. 1966-yilda birinchi marta sanatoriy tipidagi lagerlar ochildi [6].

Farg‘ona vodiysidagi deyarli barcha soy va daryolar baland tog‘lardan oqib tushadi. Eng ko‘p suv keltiradigan daryolar Norin va Qoradaryo hisoblanadi. Alohida aytib o‘tish kerakki, ko‘pgina kasalliklar aholi iste‘molida ishlatiladigan suvning kimyoviy tarkibi bilan bog‘liq. Mazkur o‘lkada tog‘lardan bevosita oqib tushuvchi daryo suvlari tarkibining yod moddasiga taqchilligi mintaqada endemik buqoq kasalligining ko‘payishiga sabab bo‘ladi. Bu hol ayniqsa, Farg‘ona viloyatida, xususan, Qo‘qon atrofida ko‘proq ko‘zga tashlanadi.

Aholining buqoq bilan kasallanishi vodiya har 1000 aholiga 45 kishidan ko'proqni tashkil etgan. Bu O'zbekiston bo'yicha eng yuqori ko'rsatkich edi.

Farg'ona vodiysining ayrim qismlarida, jumladan, Yozyavon, Dang'ara va boshqa tumanlarda chuchuk suvning yetishmasligi bois suv boshqa hududlardan keltiriladi. Shunga qaramasdan, mazkur hududlar mintaqada bolalar orasida uchraydigan yuqumli kasalliklar salmog'i bo'yicha alohida ajralib turadi.

Farg'ona vodiysi bir nechta yirik shaharlarga ega bo'lishiga qaramasdan shahar aholisiga nisbatan qishloq aholisi ko'pchilikni tashkil etadi, ya'ni urbanizatsiya darajasi yuqori emas edi. Lekin, ayrim shaharlar Andijon, Namangan, Farg'ona shaharlari respublikamizdagi siyosiy-iqtisodiy markazlaridan biri bo'lishi bilan bir qatorda, yirik sanoat, transport markazlaridan hamdir. Ushbu hol o'z navbatida, uning atmosfera havosining ifloslanish darajasini ham yanada kuchaytirdi. Shuning uchun bu shaharlar O'zbekistonda xavfli o'sma, teri-tanosil xastaliklari va aholining o'lim ko'rsatkichlari bo'yicha alohida ajralib turadi.

Respublikamizda 1991-yilda har 100 ming aholiga xavfli o'sma bilan bog'liq o'lim 53,0 ni tashkil etgan bo'lsa, ushbu raqam Sirdaryo viloyatida 63,7 ni ko'rsatdi. Chunki, Mirzacho'l tibbiy geografik rayoniga kiruvchi Sirdaryo viloyati xo'jalik tarkibida IESlar faoliyati bilan bog'liq tarzda xavfli o'sma, qon va qon hosil qiluvchi a'zolar bilan bog'liq o'lim ko'rsatkichlari bir muncha yuqori edi.

Bu davrda Farg'ona vodiysi qishloq aholisiga ajratilgan pensiya va nafaqalar miqdori kishi boshiga hisoblaganda, SSSR dagi o'rtacha darajadan juda past bo'lgan. Masalan, 1971-1985-yillar mobaynida ham respublika 9 million aholisining maoshi 75 so'mdan kam edi. Nogironlar, qariyalar, yosh bolalar, o'zini-o'zi boqa olmaydiganlar, jon boshiga 50 so'mdan kam daromad olayotganlar soni 5 milliondan ko'p edi. O'zbekiston SSR aholisining deyarli 50 foizi yashash uchun zarur bo'lgan eng kam miqdordan kamroq daromad bilan kun kechirib kelmoqda edi. Bu miqdor 85 so'mni tashkil etardi [7]. Solishtirish uchun, ishchi va xizmatchilarning o'rtacha ish haqi SSSR da 1970-yilda 122 so'm bo'lgan bo'lsa, 1986-yilda 190 so'm edi [8].

Respublika ijtimoiy iste'mol fondi hisobidan beriladigan to'lov va imtiyozlarning SSSR dagi o'rtacha darajadan ancha pastligi ham ahvolni yanada og'irlashtirgan. Masalan, 1970-yilda to'lovlar SSSR da yashovchi har bir kishi uchun 263 so'mni, 1980-yilda 441 so'mni, 1986-yilda 547 so'mni tashkil qilgan bo'lsa, O'zbekistonda 1970-yilda 191 so'mni, 1980-yilda 310 so'mni, 1986-yilda esa 365 so'mni tashkil etdi [9]. Bu holat respublika qishloq aholisining kundalik oziq-ovqat mahsulotlari iste'molida ham bir qator muammolarni keltirib chiqargan. Masalan, Andijon viloyatida 1980-yilda go'sht mahsulotlari iste'moli 22,7 kg., sut va sut mahsulotlari esa 153 kg. ni tashkil etdi. Bu raqamlar 1987-yilda 17,2 kg va 94,6 kg. ni tashkil etib, yanada pasaygan. Oziq-ovqat mahsulotlarini iste'mol qilish iste'molchining asosiy ovqatlanish ratsioni hisoblanadi. Hatto O'zbekistonda yil bo'yi yetishtirish mumkin bo'lgan sabzavot iste'moli ham zarur me'yorning 53,4 foizini tashkil qilgan [10].

Yuqori quvvatli mahsulotlarni iste'mol qilish, hatto zarur iste'mol darajasining to'rtidan bir qismini ham tashkil qilmagan. Andijon viloyati, Stalin rayoni (hozirgi Shahrixon) Sherqo'rg'on qishlog'i kolxozchilarining oylik xarajatlari tahlil qilinganida, 6 kishilik kolxozchi oilasining bir oylik xarajatida un 75 kg, paxta yog'i 4 kg, kartoshka 9 kg, sabzi 6 kg, guruch 8 kg, piyoz 5 kg, makaron 3 kg, qo'y go'shti 2 kg, mol go'shti 3 kg ni tashkil etgan [11]. Xarajatlar qatoriga sariyog', tuxum, qand-shakar kiritilmagan. To'yimli ratsionning kamligi barcha aholining sog'ligiga salbiy ta'sir ko'rsatgan. Daromad pastligi bois, ehtiyoj birinchi navbatda zarur bo'lgan mahsulotlar, ya'ni non va non mahsulotlari hisobiga qondirilgan.

Lekin, SSSR o'sha paytda oziq-ovqat mahsulotlari mo'l-ko'lligi va arzonligi jihatidan jahonda birinchi qatorda turadi, deb aytilgan. Bir bulka non 25 tiyin, bir kg shakar 80 tiyin, bir kg guruch ham 80 tiyin, shuningdek, makaron, baliq, konditer tovarlari, choyning bahosi ham bir xil narxda bo'lgan. Bu narxlar 40 yildan beri o'zgarmay ushlab turilgan [12].

1980-yillarning o'rtalarida o'zbekistonliklar asosiy oziq-ovqat mahsulotlarini iste'mol qilish darajasi bo'yicha Ittifoqda eng oxirgi o'rinlarda edi. Respublika qishloqlarida go'sht iste'moli Ittifoqdagi o'rtacha miqdordan 5-6 barobar, sut, sariyog' 3 barobar, tuxum 3,5 barobar, kartoshka 4,7 barobar,

baliq mahsulotlari 21,6 barobar kam iste'mol qilingan [13].

O'zbekiston SSR da kolxozchilarning o'rtacha oylik ish haqi 1970-yilda – 92 so'm, 1980-yilda – 130 so'm, 1985-yilda 130,1 so'm, 1987-yilda 132,1 so'm bo'lgan. Har bir kolxozchi oilasi qaramog'ida o'rtacha 5-6 tadan farzand bo'lgani hisobga olinsa, topilgan daromadning jon boshiga qanchadan to'g'ri kelishini bilib olish qiyin emas. O'zbekistonda ish bilan band aholining 40 foizi qishloq xo'jaligida mehnat qilganini hisobga olsak, respublika aholisining juda katta qismi oylik daromad bo'yicha Ittifoqdagi o'rtacha darajadan ancha past bo'lganini ko'rish mumkin [14].

1960-yillarda respublika shaharlarida 30-35 foiz, rayon markazlarida 15-20 foiz chiqindilar yig'ilgan va yo'qotilgan. Lekin, kolxoz va sovxozlarda sanitar tozalash xizmati umuman bo'lmagan. Kanalizatsiya respublikaning 14 ta shahrida mavjud edi. Respublikadagi 407 ta yirik korxonalaridan 225 tasi sutkasiga 275,2 kubometr nasosli va sanoat oqova suvlarini ochiq suv havzalariga tozalamasdan oqizib yuborgan.[15]

Vodiy qishloq rayonlarini suv bilan ta'minlash butun respublikada bo'lgani kabi markazlashtirilmagan holda ochiq suv havzalaridan amalga oshirilgan. Jumladan, Farg'ona viloyatida 72 foiz va Andijon viloyatida 78 foiz qishloq aholisi ochiq suv havzalaridan suv ichgan. Farg'ona vodiysi viloyatlari qishloq aholisi ichimlik suvi bilan ta'minlanish bo'yicha faqat Toshkent viloyatidan keyingi o'rinda turgan. Vodiydagi 33 ta qishloq aholisi ichimlik suvi olishda artezan, 30 tasi quduq suvlaridan foydalangan. Farg'ona viloyatida ichimlik suvi bilan ta'minlangan qishloq aholisi 6,7 foizni hamda Andijon viloyatida esa 2,9 foizni tashkil etgan [16].

Farg'ona vodiysida yer osti suvlarining minerallashuvi yuqori bo'lganligi sababli quduq suvlaridan foydalanish keng tarqalmagan hamda qishloq aholisining faqat 3-7 foizi ushbu resurslardan foydalangan. Ba'zi bir rayonlarda (Leningrad, Frunze (hozirgi Dang'ara)) qishloq aholisi "tubsiz" deb atalgan shaxta quduqlaridagi suvlardan foydalangan. Quduq suvlari odatda sifatli bo'lmagan, ularda kimyoviy elementlar va spora (tayoqchasimon bakteriya) uchrab turgan [17].

XULOSA

Xulosa o'rnida aytish kerakki, aholining ijtimoiy turmush tarzi, yashayotgan makoni, iste'mol

qilayotgan mahsulotlari uning sog'lig'iga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Yuqorida ko'rinib turganidek, aholi orasida turli kasallik va epidemiyalar kelib chiqishida bu omillarning o'rni katta edi. Shuning uchun doim kasalliklarning oqibatlarini bilan kurashmasdan, uning kelib chiqish sabablarini o'rganish va unga qarshi samarali yechimlar ishlab chiqish eng muhim vazifa hisoblanadi. Sovet hukumati esa aholi turmush darajasini oshirmasdan turib, aholini sog'lom turmush darajasiga qaytara olmasligini tushunib yetmadi. Sog'liqni saqlash sohasi jamiyat hayotining boshqa sohalari bilan uzviy rivojlanishi uchun izchil va davomli ijtimoiy siyosat olib borilmaganligi natijasida inson salomatligi sohasida doimiy muammolar paydo bo'ldi. O'tkazilgan islohotlar ham yetarlicha samara bermadi.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR:

1. Саломатлик: оммабоп медицина энциклопедияси. - Тошкент, Ўзбек совет Энциклопедияси Бош редакцияси, 1985. -Б.384.
2. Қодиров А.А, Дехто Л.Я. Ўзбекистон ССР да соғлиқни сақлаш ишлари. –Тошкент, Ўзбекистон, 1967. -Б.25.
3. Маъзумов Б.Х. Совет Ўзбекистонидида соғлиқни сақлаш ишлари. -Тошкент.:Ўзбекистон, 1964.-Б.37.
4. Қодиров А.А, Дехто Л.Я. Ўзбекистон ССР да соғлиқни сақлаш ишлари. – Тошкент.:Ўзбекистон, 1967. -Б.26.
5. Саломатлик: оммабоп медицина энциклопедияси. -Тошкент, Ўзбек совет Энциклопедияси Бош редакцияси, 1985. -Б.384.
6. Қодиров А.А, Дехто Л.Я. Ўзбекистон ССР да соғлиқни сақлаш ишлари. -Тошкент, Ўзбекистон, 1967. -Б.27.
7. Бобожонов Д. Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий муносабатлар. (70-80 йиллар мисолида). -Тошкент, Шарк, 1999. -Б.43.
8. Жавлиев Т. Табиат, инсон ва дин. -Тошкент, Фан, 1986. –В.113.
9. Тажимирзаев Э. XX асрнинг 60-80-йилларида Фарғона водийси қишлоқлари аҳолисининг кундалик ҳаёти. дисс. Андижон, 2020. -Б.37.
10. Эгамов Э., Меҳмонов С. Қишлоқ аҳолисининг турмуш шароити: муаммо ва ечимлар. -Тошкент, Меҳнат, 1991. -Б.106.

11. Andijon viloyati arxivi. 522-fond, 5-ro'uxat, 574-ish, 444-varaq.
12. Жавлиев Т. Табиат, инсон ва дин. -Т.:Фан, 1986. –В.114.
13. Тажимирзаев Э. XX асрнинг 60-80-йилларида Фарғона водийси қишлоқлари аҳолисининг кундалик ҳаёти. дисс. Андижон. 2020. -Б.38.
14. Эгамов Э., Меҳмонов С. Қишлоқ аҳолисининг турмуш шароити: муаммо ва ечимлар. -Тошкент, Меҳнат, 1991. -Б.116.
15. О'zbekiston Ilmiy texnikaviy va tibbiyot hujjatlari milliy arxivi (ITTHMA). R-40-fond, 4-ro'uxat, 10-ish, 84-varaq.
16. О'zbekiston ITTHMA. R-62-fond,1-ro'uxat, 394-ish, 48-varaq.
17. О'zbekiston ITTHMA. R-62-fond,1-ro'uxat, 394-ish, 49-51-varaqlar.

